

Imam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute for Political
and Defence Studies

P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299

Website: <http://sis.isri.ac.ir>

Volume : 4 ; Number : 8

Examining the Role of Basij Social Participation in the Formation of New Islamic Civilization

Sayyed Mohammad Reza Rashidi Alehashem*, Parviz Sabori**,
Mohsen Radmehr***

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.450056.1104>

Received: 2024/03/27 - Accepted: 2024/08/07

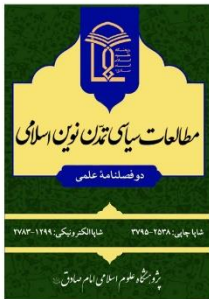
Type of Article: Research

(180-217)

Abstract

Basij Mustazafin, which is one of the influential architectures of Imam Khomeini (RA), plays a role as a Jihadist institution in all fields, which is effective in the defense of the sacred, the defense of the shrine, and various programs of the Islamic Revolution, and is a model it is suitable for the countries of the Islamic Resistance Front. This research was conducted with the aim of investigating the role of Basij social participation in the formation of modern Islamic civilization with a mixed method. First, based on the views of the Supreme Leader, Basij civilization was carried out in the form of content analysis and with a qualitative method, and then, with a quantitative method, Basij's social participation was studied with indicators of social self-confidence, social capital, economic capital, and history of membership in Basij. In the qualitative method, the sample was obtained with theoretical saturation. The statistical population of the research was all the members of the Khalkhal Corps, which was determined as the sample size of 367 people using Cochran's formula. The sampling method of the research is a cluster type and the tool of data collection is a researcher's questionnaire, the validity of which has been obtained with the opinion of sociologists and methodologists, and its reliability for the research variables is 811. / . Up to 930/. In the qualitative part, 23 basic themes in 6 organizing themes were related to the central theme of the role of civilizing Basij, which is the expectations of Basij from the Supreme Commander. The obtained results showed little for social participation, the average social participation of Khalkhal Basiji's members was average. The analysis of the hypotheses of the research states that the feeling of social self-confidence, social capital, economic capital and history of membership in Basij have a significant role on the social participation of Basij members in the development and creation of a forward-looking atmosphere and civilization. The fit indices of the structural equation model showed that there is a high agreement between the experimental data and the conceptual model of the research. The comparison of expectation and situation shows that Basij has played the role of civilization in an average size with the index of participation with the indicators of self-confidence, social capital, etc., its membership should strive more to fulfill the ideal role.

Keywords: Social Participation, New Islamic Civilization, Social Self-Confidence, Socio-Economic Capital, Basij Members.

*. Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities and Soft Power, Imam Hussein (AS) Guards Officer Training and Training University, Tehran, Iran (Corresponding author), dsr.rashidi@gmail.com.

** . PhD in Sociology, Faculty of Social Sciences and Psychology, Khalkhal Branch, Islamic Azad University, Khalkhal, Iran, saboori.p@gmail.com.

***. MA in Geography, Faculty of the Prophet, Imam Hussein University, Tehran, Iran, m.radmehr1362@gmail.com.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)
پژوهشگاه مطالعات سیاسی و دفاعی
P. ISSN: 3795-2538 & E. ISSN: 2783-1299
نشانی: پایگاه نشریه: http://sjs.isrl.ac.ir
سال چهارم؛ شماره هشتم

بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی بسیج در شکل‌گیری تمدن جدید اسلامی

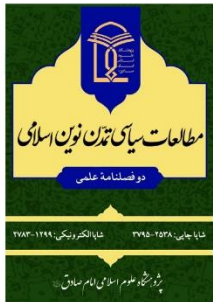
سیدمحمدرضا رشیدی آل‌هاشم^{*}، پرویز صبوری^{**}، محسن رادمهر^{***}

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2024.450056.1104>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۰۸ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۷

نوع مقاله: پژوهشی

(۲۱۷-۱۸۰)

چکیده

بسیج مستضعفین، از معماری‌های اثرگذار امام خمینی (ع) است که در حکم نهادی جهادی در عرصه‌های گوناگون نقش آفرینی می‌کند. بسیج در دفاع مقدس، دفاع از حرم و برنامه‌های گوناگون انقلاب اسلامی اثرگذار بوده و الگوی مناسبی برای کشورهای جبهه مقاومت اسلامی ارائه داده است. این پژوهش با هدف بررسی نقش مشارکت اجتماعی بسیج در شکل‌گیری تمدن جدید اسلامی، با روشی آمیخته انجام شده است. ابتدا، در دیدگاه‌های مقام معظم رهبری تمدن‌سازی بسیج به‌شکل تحلیل مضمون و با روش کیفی بررسی شد؛ سپس با روش کمی، مشارکت اجتماعی بسیج با شاخص‌های خودباوری اجتماعی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سابقه عضویت در بسیج مطالعه شد. در روش کیفی، نمونه با انشباع نظری به‌دست آمد. جامعه آماری پژوهش، همه اعضای بسیج سپاه خلخال بودند که با استفاده از فرمول کوکران، ۳۶۷ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شدند. روش نمونه‌گیری پژوهش، از گونه خوشه‌ای و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه پژوهشگرساخته است که روایی آن صوری، با نظر جامعه‌شناس‌ها و روش‌شناس‌ها به‌دست آمده و پایایی آن برای متغیرهای پژوهش از ۰/۸۱۱ تا ۰/۹۳۰ بوده است. در بخش کیفی، ۲۳ مضمون پایه در ۶ مضمون سازمان‌دهنده به مضمون مرکزی نقش بسیجیان تمدن‌ساز ارتباط یافت که انتظارات فرمانده معظم کل قوا از بسیج است. نتایج به‌دست آمده کمی، برای مشارکت اجتماعی نشان داد که میانگین مشارکت اجتماعی بسیجیان خلخال در حد متوسط بوده است. تحلیل فرضیه‌های پژوهش بیان می‌کند که احساس خودباوری اجتماعی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سابقه عضویت در بسیج، نقش معناداری بر مشارکت اجتماعی اعضای بسیج، در پیشرفت و ایجاد فضای روبه‌جلو و تمدن‌سازی، دارند. شاخص‌های برازش مدل معادلات ساختاری، نشان‌دهنده آن بود که میان داده‌های تجربی و مدل مفهومی پژوهش، همخوانی بالایی وجود دارد. مقایسه انتظار و وضعیت شناسی گویای آن است که بسیج در اندازه متوسط، نقش تمدن‌سازی را با شاخص مشارکت با معرف‌های خودباوری، سرمایه‌های اجتماعی و... عضویتش انجام داده است و برای ایفای نقش آرمانی باید بیشتر مجاهدت کند.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، تمدن نوین اسلامی، خودباوری اجتماعی، سرمایه اقتصادی-اجتماعی، اعضای بسیج.

- *. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و قدرت نرم، دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول). dsr.rashidi@gmail.com
- ** دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و روانشناسی، واحد خلخال، دانشگاه آزاد اسلامی، خلخال، ایران. saboori.p@gmail.com
- *** کارشناسی ارشد جغرافیا، دانشکده پیامبر اعظم (ع)، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران. m.radmehr1362@gmail.com

مقدمه

تمدن اسلامی با بعثت رسول اکرم ﷺ و هجرت ایشان به مدینه شکل گرفت. مسلمانان با پشتوانه آموزه‌های قرآن و سفارش‌های پیامبر اکرم ﷺ و امامان معصوم ، این تمدن را تا سده پنجم هجری به اوج رساندند. با حمله صلیبی‌ها و مغول‌ها، سقوط اندلس و مشکلات داخلی جهان اسلام، تمدن اسلامی دچار انحطاط شد؛ اما در دوره صفوی‌ها، عثمانی‌ها و گورکانی‌های هند، دوباره رونق گرفت. در سده نوزدهم، استعمارگرها به مسلمانان هجوم فرهنگی بردند و تمدن اسلامی دوباره دچار رکود شد.

اندیشمندان اسلامی در ایران، مصر و کشورهای دیگر برای رویارویی با تمدن غرب، بازگشت به اسلام راستین را مطرح کردند. بیداری اسلامی در ایران از دوره قاجاریه آغاز شد و با پیروزی انقلاب اسلامی، به رهبری امام خمینی  در سال ۱۳۵۷، به اوج خود رسید. امام خمینی  حرکت به سوی تمدن جدید اسلامی را دوباره احیا کردند و مقام معظم رهبری این قافله را قدرتمندانه به جلو می‌برند.

بسیج مستضعفین، از معماری‌های حکیمانه و راهبردی امام خمینی ، در کنار نهادهای دولتی یکی از گروه‌های داوطلبانه و سازمان‌یافته‌ای است که همواره نقش‌های جهادی و تمدن‌آفرین خود را در سال‌های دفاع مقدس، دفاع از حرم، عرصه‌های گوناگون علمی، جهادی و در قشرهای گوناگون جامعه ایفا کرده است. بسیج مستضعفین، در سال‌های حاضر، پیش‌تاز عرصه‌های گوناگون رویارویی با مشکلات و اثرگذار در عرصه‌های علمی، پژوهشی و... بوده است.

معماری بسیج به‌دست بنیان‌گذار فقید انقلاب اسلامی، در راستای شکل‌گیری بنای تمدن جدید اسلامی و حرکتی پویا و پیوسته، به‌سوی رشد، پیشرفت و نیل به جهان فرهنگی اسلام بود. رهبری‌های هوشمندانه مقام معظم رهبری در شکل‌دهی به جبهه مقاومت، با الگوی موفق و نیکوی بسیج سرافراز بوده است: «پس حالا بنا است مقاومت انجام بگیرد. برای مقاومت بنیه معنوی لازم است؛ آن چیزی که بنده روی آن تکیه دارم، اصرار دارم، این است. اگر بخواهید مقاومت کنید، باید بنیه داشته باشید؛ منتها آن جوانی که می‌تواند

پیش‌ران حرکت عظیم کشور به سوی تمدن جدید اسلامی باشد، کدام جوان است؟ چه جور جوانی است؟ بنیه معنوی اینجا معنا پیدا می‌کند؛ جوانی که با انگیزه است، با ایمان است، با خرد است، قدردان توان خویش است، اهل کار است، اهل ابتکار است، توکل به خدا دارد، اعتماد به نفس دارد. درست نقطه مقابل آنچه دشمن در مورد جوان‌های ما می‌خواهد؛ دشمن می‌خواهد جوان‌های کشور ما بی انگیزه باشند، بی ایمان باشند، بی امید باشند، اسیر شهوات باشند، تبیل باشند، بیکاره باشند، نق بزنند، کار نکنند، دچار اعتیاد باشند، شکننده باشند؛ جوان‌های کشور را این جوری می‌خواهند. هدف کارهایی که دارند روی جوان‌های ما انجام می‌دهند این‌ها است؛ درست نقطه مقابل آن چیزی که ما لازم داریم. خُب، بسیج، جوان نوع اول است. همه امید ما این است و باید این جور باشد؛ یعنی با انگیزه، با ایمان، باتوکل، با خدا، دارای اعتماد به نفس، اهل کار، اهل ابتکار، قدردان جوانی خود، قدردان نعمت وجود خود باید باشند. اگر ما یک چنین مجموعه‌ای داشته باشیم - که الحمدلله داریم - همین مجموعه بسیج است که در سطح کشور گسترده است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۸/۹/۶).

افزون بر عضویت بسیجی، مجاهدت، تلاش و نقش‌آفرینی‌های بیشتر، بسیج را برای دستیابی به تمدن جدید اسلامی یاری می‌کند؛ از این رو، این پژوهش به مقایسه وضعیت کنونی و انتظارات فرمانده معظم کل قوا از بسیج پرداخته است. تمدن جدید اسلامی و مقاومت و جهاد کبیر، به مثابه راهکاری ترسیم‌شده از سوی مقام معظم رهبری، بسیج و جوان‌های انقلابی را به سوی این مهم گسیل می‌دارد. ما نیز در این پژوهش به دنبال تبیین نقش مشارکت اجتماعی بسیج، در دستیابی به تمدن جدید اسلامی هستیم.

۱. پیشینه و ادبیات پژوهش

۱-۱. تعریف واژه‌های پژوهش

۱-۱-۱. تمدن

زمانی که بشر با خط آشنا شد و قلم به دست گرفت، اندیشه خود را قلمی کرد و به نسل‌های پسین انتقال داد، تمدن پدیدار گشت. واژه تمدن (civilization) معادل حضاره است. این واژه

در زبان انگلیسی از واژه لاتینی *Civis*، به معنی شهروند یا شهرنشین، گرفته شده و برای دلالت بر ویژگی‌هایی مانند لطف، کیاست و لیاقت استفاده شده که دستاورد شهرنشینی است یا برای بیان پیشرفت و رشد افراد و جمعیت‌هایی است که در شهرها زندگی می‌کنند. یونانیان با استفاده از واژه تمدن، شهر را مجموعه‌ای از نهادها و روابط اجتماعی می‌دانستند (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱: ۹). در فرهنگ عربی واژه تمدن به معنای حضاره، نقطه مقابل بدات (بادیه‌نشینی) به کار رفته است. در فرهنگ فارسی، تمدن چنین تعریف شده است: «شهرنشین شدن، خوی شهری گزیدن و با اخلاق مردم آشنا شدن، و زندگانی اجتماعی؛ یعنی همکاری مردم با یکدیگر در امور زندگانی و فراهم کردن اسباب ترقی و آسایش خود» (عمید، ج ۱، ۱۳۹۳: ۵۳۰).

وجود جامعه انسانی، وابسته به همکاری و تعاون است و جامعه بدون همکاری و تعاون معنا ندارد. نوع انسان بالطبع محتاج اجتماع است و تمدن با ویژگی تعاون و همکاری همراه و برآمده از مدینه است. مدینه جایگیری جامعه رو به تمدن را به عهده دارد که در آن صنعت‌ها و حرفه‌های گوناگون وجود دارد و موجب گذران زندگی مردم و پیشرفت جامعه است؛ بنابراین، بخش پیشرفت‌های اجتماعی برآمده از همکاری و تعاون، با روحیه جمعی، تمدن است (خواجه نصیرالدین طوسی، ۱۴۰۱: ۲۱۰-۲۰۹). مفهوم علم، واژه کلیدی شناخت تمدن است و نقش کلیدی در پیدایش، پیشرفت و انتقال آن دارد. تمدن موضوعی با ماهیت علم است و تاروپود آن پیشرفت، گسترش و انتقال علوم است (شهیدی پاک، ۱۳۹۹: ۱۵۴-۱۳۹).

۱-۲-۱. تمدن اسلامی

تمدن اسلامی بیانگر همه جنبه‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جامعه است که ابعاد وجودی فرد و جامعه را پوشش می‌دهد (اکبری و رضایی، ۱۳۹۴: ۱۰۸-۸۵). تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام است. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی، در چهارچوب آموزه‌های قرآنی و بر پایه سنت پیامبر اکرم ﷺ، برخوردار است و مؤلفه‌های آن، دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، مقررات،

اصول دینی و... است (جان احمدی، ۱۳۸۸: ۵۲-۵۱). تمدن اسلامی از موجودات علمی است که دو نقش دارد؛ نقش تاریخی و نقش پدیداری که در محتوا و اندیشه نمایان شده است. نقش‌های ابن‌سینا، رازی، ابن‌هیثم، خیام، فارابی، ابن‌رشد، محی‌الدین عربی و بسیاری از چهره‌های دیگر تمدن اسلامی در تاریخ علم جهان دیدنی است. بخشی از این تصویر درباره تمدن اسلامی در غرب، اسلامی است که امروزه در محافل شرق‌شناسی، مهم‌ترین موضوع عمده و از اصول موضوعه آن، تحقیق در پدیدار تمدن اسلامی است (شهیدی پاک، ۱۳۹۹: ۱۵۴-۱۳۹).

به‌طورکلی، مراد از تمدن اسلامی، همه دستاوردهای مسلمانان در بُعدهای گوناگون اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، اجتماعی، اخلاقی، مادی، معنوی، صنعت، اختراعات و اکتشافات است که از عصر پیامبر ﷺ آغاز شد و با گسترش قلمرو اسلامی از مرزهای غربی چین تا اندلس را در برگرفت.

۱-۱-۳. مشارکت اجتماعی

مشارکت اجتماعی عبارت از حضور به‌نسبت پایدار و بایسته عنصرهای سازنده جامعه، دربردارنده افراد، گروه‌ها، اجتماع‌ها، نهادها و سازمان‌ها، در فرایندها، امور و فعالیت‌های اجتماعی است؛ البته گونه‌های فعالیت اجتماعی در مشارکت اجتماعی مهم است (قیصری، ۱۳۹۸: ۳۱-۵۹). و سهمی در چیزی داشتن و سود بردن از شرکت کردن و همکاری گروهی است (بیرو، ۱۳۸۰: ۲۵۷). مشارکت فعالیتی برای شهروندی است و همه فعالیت‌ها، در سطح محلی تا ملی، بر تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی اثر می‌گذارند. مشارکت فعالیت فرد در موقعیت‌های گروهی است که افراد برای دستیابی به هدف‌های گروهی، یکدیگر را یاری می‌دهند و در مسئولیت‌ها کنار همدیگر هستند (طوسی، ۱۳۸۰: ۵۴). و اندرسمن و فلورین (۲۰۰۰) مشارکت را فرایندی می‌دانند که اعضای گروه در تصمیم‌گیری‌های درون نهادها، برنامه‌ها و اثرگذاری‌های آن شریک باشند. جنبه‌های مشارکت، مانند مشارکت سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، داوطلبانه و ارادی است.

مشارکت اجتماعی به کنش مشارکتی گفته می‌شود که باعنایت به انتظارهای نقشی جامعه

انجام می‌شود. مطالعه فضای اجتماعی کنش بر پایه مشارکت مهم است. مشارکت، به مثابه یک کنش، دو جنبه دارد: نخست اینکه انگیزه‌های برانگیزاننده برای مشارکت کدام‌اند؟ به عبارت دیگر، چه انگیزه‌هایی موجب می‌شود تا افراد به گونه‌ای فعال در امری مشارکت جویند؟_ نبود چنین انگیزه‌هایی را می‌توان مانعی برای کنش مشارکت به‌شمار آورد. دوم اینکه چه اندازه از کنش مشارکت آگاهی داریم و چه میزان نبود آگاهی به این کنش، خودداری از مشارکت را به دنبال دارد (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۵۸).

از راه‌های افزایش روابط انسانی، مشارکت است. جامعه‌ای که در آن، میزان مشارکت، همکاری و نوع دوستی میان افراد بالا باشد، در این جامعه افراد به‌طور هم‌زمان، با انجام کارهای شخصی در پیشبرد کارهای دیگر و انجام فعالیت‌های جمعی مشارکت دارند. این مشارکت جویی در افراد، گونه‌ای از احساس رضایت و انرژی مثبت به خود و پیرامون را شکل می‌دهد (چلبی، ۱۳۸۸: ۶).

۱-۲. پیشنهاد

یاقوتی در پژوهشی با عنوان مؤلفه‌ها و راهکارهای رسیدن به تمدن جدید اسلامی در اندیشه‌های امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری نتیجه گرفته است: ایمان، پرهیز از سطحی‌نگری، بازگشت به اسلام، استفاده بهینه از گنجایش نخبگان و دانشمندان، تحول در علوم انسانی، پرهیز از غرب‌گرایی، تلاش حاکمیت، خودباوری، داشتن نگاه فراملی و فرامرزی در بررسی گذشته تمدن اسلامی، داشتن جهان‌بینی کامل و تحول نگاه به علم، شناسایی مؤلفه‌های تمدن هم‌اورد و داشتن فقه پویا، از مؤلفه‌ها و راهکارهای رسیدن به تمدن جدید اسلامی هستند. این موارد می‌تواند جامعه را به جاده اندیشه و اندیشه‌ورزی برساند و در فائق آمدن بر مشکلات سیاسی عصر جدید یاری کند و زمینه ایجاد تعالی تمدن جدید اسلامی شود (یاقوتی، ۱۳۹۸: ۱۳۸-۱۰۷).

حسن تلاشان پژوهشی با عنوان الزامات سیاسی تحقق تمدن اسلامی انجام داده و نتیجه گرفته است که قدرت و اقتدار تشکیل حکومت اسلامی، کارآمدی و استقلال، مهم‌ترین الزامات تمدن جدید اسلامی هستند (تلاشان، ۱۳۹۹: ۲۶-۱۰).

همتی و همکارانش نیز پژوهشی با عنوان کارکردهای بسیج جهان اسلام در تمدن‌سازی اسلامی انجام داده‌اند که نتیجه آن نشان می‌دهد در کارکردهای رفتاری بسیج جهان اسلام، مجموعه‌ای از شیوه‌ها، روش‌ها و جهت‌گیری‌های عملی برای دستیابی به راهبردهای تمدن‌سازی اسلامی در جامعه هدف‌گذاری شده است. مهم‌ترین کارکردهای رفتاری بسیج جهان اسلام به‌سوی تمدن‌سازی اسلامی، شمارش شده و به‌ترتیب اولویت اقدام، با پرسشنامه و پیمایش خبرگی میان ۵۰ نفر، اعتبارسنجی شده است (همتی و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۴۴-۲۱۹).

رضادوست و قلیچی نیز در مقاله‌ای با عنوان نقش فرهنگیان بسیجی در تحقق تمدن جدید اسلامی نشان می‌دهند که تبیین اهداف فردی و اجتماعی در جامعه، ایجاد آگاهی و گرایش به اسلام، انتقال ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی، تولید علم و فناوری، در دستیابی به تمدن جدید اسلامی اثرگذار هستند (رضادوست و قلیچی، ۱۳۹۹).

مقیسه و همکارانش، پژوهشی با نام نقش ماهیتی و فن‌آورانه بسیج در تمدن‌سازی جدید اسلامی در اندیشه امام خامنه‌ای انجام داده‌اند که ثمره آن این است که بسیج تاکنون اندیشه و فناوری آینده‌سازی و پیشرفت انقلاب اسلامی بوده است؛ یعنی نخست، بسیج اندیشه و فرهنگ اسلامی است و دوم اینکه، فرهنگ و اندیشه توانمندی عملیاتی، فناورانه و روشی دارد و در ابعاد بسیاری نیز این فناوری عملیاتی شده است.

در ادامه انقلاب و آغاز سده کنونی، بدون فناوری و نقش‌آفرینی بسیج، دستیابی به هدف‌های بزرگ انقلاب اسلامی امکان ندارد. امام خامنه‌ای بسیج را کلید طلایی و حل مسائل انقلاب اسلامی در همه مراحل دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن‌سازی جدید اسلامی می‌داند (مقیسه و دیگران، ۱۴۰۱: ۱۰۰-۸۱).

۲. مبانی نظری

مشارکت^۱ از موضوعاتی است که نظرها و دیدگاه‌های گوناگونی درباره آن بیان شده است. اعتماد متقابل، سابقه مشارکتی، رضایت از خدمات و عملکرد (علوی تبار، ۱۳۷۹)،

1. participation

احساس مسئولیت‌پذیری و تعهد، و احساس تعلق (قاسمی پویا، ۱۳۸۲)، ویژگی‌های افرادی است که واجد ایستارهای مشارکت‌جویانه هستند (مرادی پردنجانی، ۱۳۹۰).

در جامعه‌شناسی، مشارکت مفهومی است که به‌ویژه در جامعه‌شناسی کارکردی و گرایش‌های آن مورد استفاده قرار گرفته است (توسلی، ۱۳۸۲: ۷۵). از مهم‌ترین نظریه‌هایی که موضوع مشارکت را در کانون توجه خود قرار داده، نظریه کنش اجتماعی است. کنش اجتماعی، از نظر پارسونز^۱ کشف معنایی است که کنشگر در دنیای بیرون کشف می‌کند، توجهش را جلب می‌کند و به آن پاسخ می‌دهد (روشه، ۱۴۰۰: ۵۶). به عبارت دیگر، افراد مشارکت‌کننده برای خود معنای ذهنی مشخصی دارند و بر پایه این معنای ذهنی، کنش پدید می‌آید (ریتزر، ۱۴۰۱: ۱۶۵). بحث اصلی پارسونز در تبیین مشارکت اجتماعی، بر مبنای پیش فرضی درباره خرده‌نظام‌های چهارگانه فرهنگ، اجتماع، شخصیت و اقتصاد شکل گرفته است که هر یک کارکرد ویژه خود را دارند.

وجود تعادل در خرده‌نظام‌ها، عامل ماندگاری و پایداری نظام اجتماعی و بازتولید مشروعیت اجتماعی و تعهد است (ریتزر، ۱۴۰۱: ۱۷۰). در صورتی که خرده‌نظام‌های اجتماعی در حالت تعادل قرار گرفته باشند و هر یک کارکردهای خود را به شیوه خوشایند عملی سازند، زمینه برای پیدایی تعهد افراد به نظام اجتماعی کل و در نتیجه مشارکت اجتماعی فراهم می‌شود.

برخلاف جامعه‌شناسان تفسیرگرا از جمله وبر، دورکیم^۲ اعتقاد دارد که مشارکت هنگامی گسترش می‌یابد که منافع عینی آن، بیش از تصور ذهنی فرد از هزینه‌های مشارکت باشد (محسنی تبریزی، ۱۳۹۳). از نظریه پردازهایی که به شکل نظام‌مند به بیگانگی اجتماعی، به مثابه مفهومی در برابر مشارکت اجتماعی، توجه کرده‌اند، ملوین سیمن^۳ است. سیمن در تبیین بیگانگی اجتماعی از پنج بیگانگی اجتماعی یاد می‌کند که عبارت‌اند از:

-
1. Talcott Parsans
  2. Emile Durkheim
  3. Melvin Seeman

۱. احساس بی‌قدرتی^۱: این پندار مبین آن است که شخص احتمال می‌دهد عمل او نتیجه‌بخش نبوده و نمی‌تواند انتظارات و توقعات او را برآورده سازد؛
  ۲. بی‌معنایی یا بی‌محتوایی^۲: هنگامی است که فرد احساس می‌کند راهنمایی برای انتخاب سلوک و عقیده خود ندارد؛
  ۳. بی‌هنجاری^۳: دلالت بر وضعیتی دارد که در آن هنجارهای اجتماعی - که سلوک فردی را نظم می‌بخشد - درهم شکسته شده یا تأثیر خود را همچون یک قاعده از دست داده است؛
  ۴. انزوای اجتماعی^۴: گویای انفصال فکری فرد از ارزش‌ها و هنجارهای استاندارد شده نظام اجتماعی است. در این شرایط، فرد احساس عدم تعلق و وابستگی به ارزش‌های مرسوم را دارد؛
  ۵. ازخودبیزاری یا نفرت از خویشان^۵: این نوع از خودبیگانگی حالت فردی است که کار می‌کند، بدون آنکه به ارزش واقعی کار خود واقف گردد (سیمن، ۱۳۹۵).
- تراویس هیرشی (۱۹۶۹)، پایه‌گذار نظریه واپایش اجتماعی است. به‌زعم وی، پیوستگی فرد به جامعه و نهادهای اجتماعی حاصل چهار عنصر، دلبستگی، تعهد، مشارکت و اعتقاد به اعتبار اخلاقی هنجارهای جامعه است (کندال، ۲۰۱۰). از نظر هیرشی، فرد با دلبستگی به نهادها و افراد با جامعه پیوند می‌یابد. این پیوند که با مشارکت جویی اجتماعی همراه است، ریشه در باورها و ارزش‌هایی دارد که در فرایند جامعه‌پذیری در فرد درونی شده، برای فرد قابل احترام هستند.

۱-۲. سرمایه اجتماعی و اقتصادی

سرمایه اجتماعی از مفاهیمی است که در سال‌های اخیر شاهد ورود آن به عرصه مباحث جامعه‌شناسی هستیم. این سرمایه را غالباً نرخ مشارکت افراد در زندگی جمعی و وجود

-
1. Powerlessness
  2. Meaninglessness
  3. Normlessness
  4. Social Isolation
  5. Self – Strangement

اعتماد در بین آن‌ها تعیین می‌کنند. با کمی تأمل در تعاریف مربوط به سرمایه اجتماعی می‌توان به مفاهیم مشارکت در شبکه‌ها، بده بستان بین افراد، اعتماد، هنجارهای اجتماعی، استفاده از منابع مشترک و کنشگرایی اشاره کرد (گارسیا، ۱۹۷۰: ۵۹). به اعتقاد کلمن^۱ عواملی که سبب ایجاد و گسترش سرمایه اجتماعی می‌شوند، عبارت‌اند از: کمک، ایدئولوژی، اطلاعات و هنجارها (کلمن، ۱۳۸۶: ۴۶۲).

پاتنام یکی دیگر از جامعه‌شناسان عقیده دارد که سرمایه اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت‌کنندگان را قانع می‌سازد تا به شیوه‌های اثرگذارتر هدف‌های مشترک خود را پیگیری نمایند (فیلد، ۱۳۸۶: ۵۵).

در تحلیل بورديو، طبقه‌های گوناگون جامعه با بسیج سرمایه‌های خود، به‌ویژه سرمایه اقتصادی، تلاش می‌کنند تا به اتکای نهادهای آموزشی-فرهنگی، تحرک اجتماعی و احتمال موفقیت خود و جامعه را افزایش دهند. افزایش سرمایه اقتصادی افراد به افزایش سرمایه اقتصادی جامعه، رشد و پیشرفت و تمدن‌سازی کمک می‌کند (نوغانی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۱۸-۱۹۱). سرمایه اقتصادی، بر پایه دارایی‌ها، درآمد و سرمایه‌های مادی، در اختیار جامعه است و با مفهوم پایگاه اقتصادی نزدیکی معنا و برداشت دارد.

۲-۲. خودباوری

نتیجه مهم خودباوری، آفرینشگری است. برای اینکه شخصی در حوزه فردی یا اجتماعی بخواهد به کنش‌های نو و آفرینشگرانه دست بزند و عرصه‌های نویی را فتح کند، به‌گونه‌ای خودباوری نیاز است. وقتی این خودباوری و اعتماد به نفس ملی شکل گرفت، جرئت برگزیدن راه‌حل آفرینشگرانه ایجاد می‌شود. خودباوری و اعتماد به نفس، پایه استقلال و شخصیت یک فرد است و سرانجام جامعه را شکل می‌دهد. جامعه با مجموعه خودباوری‌ها و خودسازی‌ها، راه به مشارکت اجتماعی و همکاری می‌برد که خود زمینه‌ساز پیشرفت، نظام‌سازی و تمدن‌سازی است. فرد بدون خودباوری هرگز به گنجایش و توانمندی‌های ذاتی خود اطمینان پیدا نمی‌کند و به دلیل نداشتن اعتماد به خود، جرئت و جسارت دست زدن به

1. James Coleman

کارهای بزرگ را ندارد و ادامه زندگی و پیشرفت را تنها با پشتوانه کمک دیگران می‌داند. بدین‌سان، اگر فرهنگ یک جامعه نتواند حس اعتماد و خودباوری را در مردم شکل دهد، هیمنه قدرت‌های بزرگ شکسته نشده و همیشه خود را طفیلی بیگانگان می‌دانند. انقلاب اسلامی موجب شد تا مفهوم خودباوری ملی و بازگشت به خود که در سال‌های نخستین انقلاب از سوی رهبران آن مطرح می‌شد به یکی از ویژگی‌های فرهنگی مردم ایران تبدیل شود.

۲-۳. تمدن اسلامی

مقام معظم رهبری تمدن اسلامی را فضایی می‌داند که انسان در آن فضا می‌تواند به‌لحاظ معنوی و مادی رشد کند و به غایات مطلوبی برسد که خدای متعال او را برای آن خلق کرده است. ایشان می‌فرماید: «زندگی خوب و عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت. تمدن اسلامی به این معنی است و هدف و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۰۳/۲۲). در این تعریف ابعاد گوناگون فرهنگ و تمدن مادی و معنوی بشر مطرح شده است که تکامل و قرب به خدا را به‌دنبال دارد.

در جمع‌بندی دیدگاه بالا، نکته‌های ذیل را می‌توان بیان کرد:

۱. تمدن اسلامی را پیامبر ﷺ مبتنی بر آیات قرآن پایه‌ریزی کرده است؛
۲. تمدن اسلامی همه ابعاد معنوی و مادی بشر، در همه مکان‌ها و زمان‌ها، را دربرمی‌گیرد؛
۳. از آنجایی که تمدن اسلامی بر اخلاق دینی پشتوانه‌سازی شده است، پویایی دارد.

۲-۳-۱. شاخصه‌های تمدن اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری

شاخصه‌های عام:

۱. محوریت قوانین قرآن؛
۲. ایمان؛
۳. خردورزی؛
۴. علم؛

۵. مجاهدت؛
۶. حکومت مردمی؛
۷. پرهیز از تحجر؛
۸. ایجاد رفاه عمومی؛
۹. استقرار عدل و داد؛
۱۰. دوری از اقتصاد مبتنی بر ربا و تکاثر.

شاخصه‌های جدید تمدن اسلامی:

۱. تلاش، کار و ابتکار (خلاقیت)؛
۲. رسانه‌های مدرن، هنر و سینما؛
۳. بهبود روابط بین‌الملل؛
۴. صدور احکام فقهی متناسب با نیازهای جدید بشر (نوغانی و دیگران، ۱۳۹۰: ۲۱۸-۱۹۱).

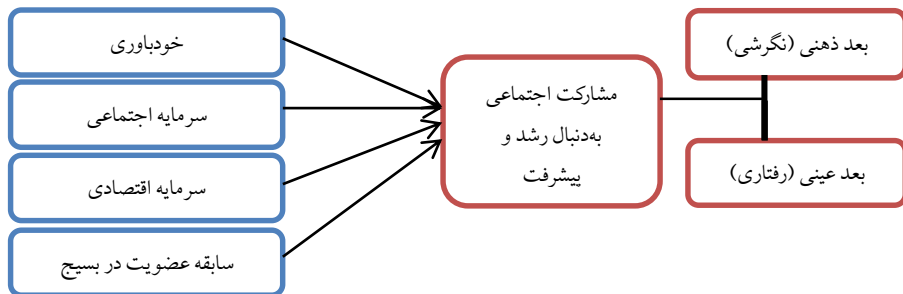
۲-۴. بسیج

فرماندهی کل قوا بسیج را چنین تعریف کرده‌اند: «بسیج مجموعه حزب‌الله واقعی است. بسیج سیاسی است؛ اما سیاست زده، سیاسی کار و جناحی نیست. بسیج مجاهد است؛ اما بی‌انضباط و افراطی نیست. عمیقاً متدین و متعبد است؛ اما متحجر و خرافی نیست. با بصیرت است؛ اما از خودراضی نیست. اهل جذب حداکثری است؛ اما غیور است و درباره اصول، تسامح نمی‌کند. طرفدار علم است؛ اما علم‌زده نیست. اخلاق اسلامی دارد؛ اما این اخلاقش ریاکاری نیست. در آباد کردن دنیا فعال است؛ اما خود اهل دنیا نیست.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۹/۶).

بسیج مجموعه‌ای است که در آن پاک‌ترین افراد داوطلب، فداکارترین و آماده‌به‌کارترین جوانان کشور در راه اهداف متعالی این ملت و برای کمال و خوشبختی رساندن این مردم جمع شده‌اند (عصمتی پور، ۱۳۸۵: ۴۳). بشیریه بسیج را چنین تعریف می‌کند: «بسیج به معنای فعال شدن از نظر سیاسی و کاربرد منابع قدرت گروه، برای اهدافی است که با

ایدئولوژی آن تعیین می‌شود. منابعی که در فرایند بسیج گردآوری می‌شود در بردارنده منابع و اخبار دیگر، منابع اقتصادی و منابع ارزشی (وفاداری عقیدتی) است» (بشیریه، ۱۳۸۴: ۷۹).

بسیجی کسی است که سینه‌اش را سپر می‌کند و با هر وسیله‌ای که در اختیار دارد، دفاع از انقلاب را به عهده می‌گیرد که در حقیقت از اسلام و قرآن دفاع کرده است (صدر و افشار، ۲۲۴: ۱۳۸۱).

نمودار ۱. مدل مفهومی پژوهش
(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳. روش پژوهش

باتوجه به هدف پژوهش، رویکرد روشی آمیخته و در دو بخش کمی و کیفی بوده است. روش کمی آن، از نوع توصیفی-تبیینی است و برای گردآوری داده‌ها از روش پیمایش استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش پیش‌رو، همه بسیجیان عضو سپاه ناحیه خلخال در سال ۱۴۰۱ هستند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۰ نفر به دست آمد. شایان ذکر است که این تعداد نمونه، پس از حذف پرسشنامه‌های مخدوش به ۳۶۷ نفر کاهش یافت. شیوه نمونه‌گیری از نوع خوشه‌ای است. باتوجه به اینکه در شهرستان خلخال پنج حوزه مقاومت بسیج (حوزه شهری، حوزه روستایی، حوزه خواهران در شهر خلخال و حوزه بخش خورش‌رستم و بخش شاهرود) هست، از هر حوزه مقاومت، دو پایگاه مقاومت به صورت خوشه مشخص شد و سپس از هر پایگاه، به صورت تصادفی، افرادی برای پاسخگویی انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. این پرسشنامه شامل دو بخش، جمعیت شناختی و سؤالات مربوط به متغیرهای وابسته و

مستقل، بود که سؤالات مربوط به بخش دوم، در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای (خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) مورد سنجش قرار گرفت.

برای ارزیابی روایی از معیار روایی همگرا، و برای آزمون پایایی سازه‌ها از شاخص آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR) استفاده شد که در جدول (۱) مقادیر هریک آورده می‌شود. روش کیفی به شیوه تحلیل مضمون انجام شده که مضمون‌های پایه به‌شمار ۷ مورد از ۲۲ مضمون سازمان‌یافته است و همه این‌ها، به مضمون مرکزی الزام‌های بسیجی‌های تمدن‌ساز انتقال یافته است. نمونه، روایی و پایایی ابزار کیفی، با اشباع نظری به دست آمده است و همین‌طور کشف و بازرسی فرایند به‌کارگیری ابزار روایی و پایایی را همراهی کرده است.

جدول شماره ۱. روایی و پایایی سازه‌ها

سازه	ابعاد	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی (CR > 0.7)	میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE > 0.5)	ضرایب مسیر	تعداد گویه
مشارکت اجتماعی	ذهنی	۰/۹۳۵	۰/۹۴۴	۰/۶۵۹	۰/۳۷۶	۴
	رفتاری	۰/۹۰۱	۰/۹۲۸	۰/۷۸۱	۰/۶۰۶	۴
بیگانگی اجتماعی	درونی	۰/۸۳۰	۰/۹۰۵	۰/۷۵۲	۰/۱۴۳	۴
	بیرونی	۰/۹۳۹	۰/۹۵۱	۰/۸۲۳	۰/۳۷۸	۴
سرمایه اجتماعی	اعتماد	۰/۹۳۷	۰/۹۵۶	۰/۹۰۴	۰/۳۴۴	۴
	هنجارها	۰/۹۲۹	۰/۹۵۱	۰/۸۸۲	۰/۳۶۱	۴
	شیکه‌ها	۰/۸۱۱	۰/۸۸۶	۰/۷۳۳	۰/۳۵۱	۴

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بر اساس مقادیر جدول (۱)، مقدار (AVE) بیش از ۰/۵ برای همه سازه‌ها (مشارکت اجتماعی، بیگانگی اجتماعی، سرمایه اجتماعی) گزارش شده است که نشان می‌دهد روایی مدل در حد قابل قبول است. همچنین مقدار آلفای کرونباخ و CR بیش از ۰/۷ برای همه سازه‌ها به دست آمده که نشان می‌دهد ابزار سنجش از پایایی مطلوبی برخوردار است.

۱-۳. تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش

۱-۱-۳. مشارکت اجتماعی^۱

تعریف نظری: مشارکت اجتماعی عبارت است از آن دسته فعالیت های ارادی که با آن ها اعضای یک جامعه، در امور محله شهر و روستا شرکت کرده و به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن به حیات اجتماعی مشارکت دارند (محسنی تبریزی، ۱۳۹۳: ۱۰۸).

تعریف عملیاتی: شرکت ارادی و آگاهانه اعضای بسیج در فعالیت های قبل، حین و بعد از بحران های طبیعی و غیرطبیعی است که در دو بُعد عینی و ذهنی موردسنجش قرار گرفته است. بُعد ذهنی یا نگرشی، شامل تمایل به مشارکت در برنامه های مدیریت بحران و بُعد عینی یا رفتاری به صورت عضویت، نظارت و شرکت فعال در برنامه های آموزشی و عملیاتی مدیریت بحران است.

۲-۱-۳. خودباوری

تعریف نظری: به معنای دوری از احساس پوچی، ناتوانی، بی ملاکی، انزوا و جدایی از جمع است (سیمن، ۱۳۹۵).

تعریف عملیاتی: در این پژوهش برای سنجش احساس خودباوری افراد، ابتدا دو بُعد درونی و بیرونی در نظر گرفته شد. بعد درونی با شاخص های توانمندی و عزتمندی، و بعد بیرونی با شاخص های هویت و احساس توانایی عملیاتی شد.

۳-۱-۳. سرمایه اجتماعی^۲

تعریف نظری: یعنی شبکه ای از روابط فردی و اجتماعی که هر فردی در اختیار دارد و شامل همه منابع واقعی و بالقوه ای است که می توانند در اثر عضویت در شبکه اجتماعی کنشگران یا سازمان ها به دست آیند (تاج بخش، ۱۳۸۹: ۱۴۷).

تعریف عملیاتی: سرمایه اجتماعی با در نظر گرفتن ابعاد اعتماد، هنجارها و شبکه ها، و

1. Social participation

2. Social Capital

تعریف شاخص‌هایی برای هر یک از آن‌ها عملیاتی شد. در این بررسی، برای بُعد اعتماد سه شاخص میزان امنیت، صداقت و رازداری، برای بُعد هنجارها شاخص‌های میزان همکاری، مشورت و حمایت بسیج، و برای بُعد شبکه‌ها، با پرسش از عضویت در انجمن‌ها، گروه‌ها و هیئت‌ها موردسنجش قرار گرفت.

۳-۱-۴. سرمایه اقتصادی^۱

تعریف نظری: سرمایه اقتصادی عبارت است از هر چیزی است که بلاواسطه و به‌طور مستقیم به پول تبدیل می‌شود و به‌صورت حق مالکیت نهادی می‌شود (شارع پور و خوش فر، ۱۳۸۳).

تعریف عملیاتی: برای سنجش این متغیر، از درآمد فرد، ارزش وسیله نقلیه، ارزش منزل مسکونی و وضعیت منزل مسکونی سؤال شد.

۳-۱-۵. سابقه عضویت در بسیج

سابقه هر یک از بسیجیان، اعم از ویژه، فعال و عادی، براساس مدت‌زمان به ماه تعریف شده است.

۴. یافته‌های پژوهش

بر پایه اطلاعات جمع‌آوری‌شده، از پاسخگویان ۵۷ درصد (۲۰۹ نفر) مرد و ۴۳ درصد (۱۵۸ نفر) زن هستند. ۵۳ درصد (۱۹۴ نفر) از آن‌ها مجرد و ۴۷ درصد (۱۷۳ نفر) متأهل‌اند. همچنین ۷۳ درصد (۲۶۳ نفر) پاسخگویان در شهر و ۲۸ درصد (۱۰۴ نفر) آن‌ها در روستا سکونت دارند.

جدول ۲. توزیع درصد نسبی و فراوانی مطلق مشارکت اجتماعی براساس متغیرهای پژوهش

مشارکت اجتماعی			متغیرهای پژوهش
جمع فراوانی	بالا	پایین	
۲۲۵	۸۴%	۱۶%	خودباوری

۱۴۲	%۲	%۹۸	بالا	
۱۴۲	%۲	%۹۸	پایین	سرمایه اقتصادی
۲۲۵	%۸۴	%۱۶	بالا	
۱۸۹	%۹۱	%۹	پایین	سرمایه اجتماعی
۱۷۸	%۱۱	%۸۹	بالا	
۲۰۹	%۷۰	%۳۰	مرد	جنسیت
۱۵۸	%۳۱	%۶۹	زن	
۱۹۴	%۸۳	%۱۷	مجرد	تاهل
۱۷۳	%۱۰	%۹۰	متاهل	
۲۶۳	%۵۷	%۴۳	شهر	محل سکونت
۱۰۴	%۲۴	%۷۶	روستا	
۳۶۷	۱۹۲	۱۷۵	تعداد	جمع
%۱۰۰	۵۲/۳	۴۷/۷	درصد نسبی	

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بر پایه مقادیر جدول (۳)، توزیع درصد نسبی و فراوانی مطلق مشارکت اجتماعی در بین پاسخگویان به نحوی است که ۴۷/۷ درصد (۱۷۵ نفر) سطح آن‌ها پایین و ۵۲/۳ درصد (۱۹۲ نفر) سطحشان بالاست. توزیع مشارکت اجتماعی برحسب خودباوری نشان می‌دهد، با افزایش میزان خودباوری، سطح مشارکت اجتماعی افزایش می‌یابد. همچنین افرادی که از سرمایه اقتصادی و اجتماعی بالایی برخوردارند، سطح مشارکت اجتماعی شان افزایش یافته است. توزیع مشارکت اجتماعی، براساس متغیرهای جمعیت شناختی، به نحوی است که سطح مشارکت اجتماعی مردان، افراد مجرد و شهرنشینان، بیش از زنان و متاهل‌ها و روستائینان است.

۴-۱. تبیین فرضیه‌های پژوهش

۴-۱-۱. تبیین فرضیه اول

میزان خودباوری در مشارکت اجتماعی عضوهای بسیج اثرگذار است. برای تبیین نقش متغیر احساس بیگانگی اجتماعی در مشارکت اجتماعی، از تحلیل رگرسیون استفاده شده است.

جدول ۳: میزان واریانس، ضرایب رگرسیون

میزان R^2 ضریب تعیین تعدیل شده	میزان R	سطح معناداری F	میزان F
۰/۷۳۶	-۰/۸۵۸	۰/۰۰۰	۱۰۲۱/۷۵۶

(منبع: یافته‌های پژوهش)

باعنایت به نتایج جدول (۳)، میزان F و سطح معناداری آن، وجود رابطه خطی بین متغیرها را تأیید می‌کند. باتوجه به ضریب R، میزان همبستگی بین دو متغیر خودباوری و مشارکت اجتماعی ۰/۸۵۸ است. ضریب تعدیل شده R^2 با دقت بیشتری، میزان تغییرات مشارکت اجتماعی را ۷۳ درصد بیان می‌کند. به عبارتی دیگر، به ازای یک واحد تغییر در احساس خودباوری، میزان مشارکت اجتماعی آن‌ها ۷۳ درصد تغییر می‌یابد.

جدول ۴: ضرایب B و β احساس بیگانگی اجتماعی و مشارکت اجتماعی

مدل	میزان B	میزان β	میزان t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۵/۱۶۱		۲/۹۶۴	۰/۰۰۰
احساس بیگانگی اجتماعی	۱/۵۶۰	-۰/۸۵۸	-۳۱/۹۶۵	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس جدول (۴)، میزان بتای متغیر احساس خودباوری اجتماعی برای پیش‌بینی مشارکت اجتماعی ($\beta = ۰/۸۵۸$) گزارش شده است. به بیان دیگر، متغیر احساس خودباوری ۸۵ درصد در پیش‌بینی مشارکت اجتماعی نقش دارد.

معادله رگرسیون را می‌توان با استفاده از ستون B به منظور پیش‌بینی مشارکت اجتماعی

بدین نحو محاسبه کرد:

$$\text{(خودباوری اجتماعی)} = ۵/۱۶۱ + ۱/۵۶۰ \times \text{مشارکت اجتماعی}$$

۴-۱-۲. تبیین فرضیه دوم

میزان سرمایه اجتماعی در مشارکت اجتماعی اعضای بسیج اثرگذار است.

برای تبیین نقش متغیر سرمایه اجتماعی در مشارکت اجتماعی، از تحلیل رگرسیون

استفاده شده است.

جدول ۵: میزان واریانس، ضرایب رگرسیون

میزان R^2 ضریب تعیین تعدیل شده	میزان R	سطح معناداری F	میزان F
۰/۴۰۱	۰/۶۳۴	۰/۰۰۰	۹۸۵/۰۳۴

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس نتایج جدول (۵)، میزان F و سطح معناداری آن، وجود رابطه خطی بین متغیرها را تأیید می‌کند. با توجه به ضریب R، میزان همبستگی بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی ۰/۶۳۴ است. ضریب تعدیل شده R^2 با دقت بیشتری میزان تغییرات مشارکت اجتماعی را ۴۰ درصد بیان می‌کند. یعنی به ازای یک واحد تغییر در سرمایه اجتماعی، میزان مشارکت اجتماعی آن‌ها ۴۰ درصد تغییر می‌یابد.

جدول ۶: ضرایب B و β سرمایه اجتماعی و مشارکت اجتماعی

سطح معناداری	میزان t	میزان β	میزان B	مدل
۰/۰۰۰	۲/۰۴۱		۳/۲۸۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۲۴/۲۱۴	۰/۶۳۴	۱/۳۰۴	سرمایه اجتماعی

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس جدول (۶)، میزان بتای متغیر سرمایه اجتماعی برای پیش‌بینی مشارکت اجتماعی ($\beta = 0/634$) گزارش شده است. به بیان دیگر، متغیر سرمایه اجتماعی ۶۳ درصد در پیش‌بینی مشارکت اجتماعی نقش دارد.

معادله رگرسیون را می‌توان با استفاده از ستون B به منظور پیش‌بینی مشارکت اجتماعی

بدین‌نحو محاسبه کرد:

$$(\text{سرمایه اجتماعی}) = 3/285 + 1/304 = \text{مشارکت اجتماعی}$$

۴-۱-۳. تبیین فرضیه سوم

میزان سرمایه اقتصادی در مشارکت اجتماعی اعضای بسیج اثرگذار است.

برای تبیین نقش متغیر سرمایه اقتصادی در مشارکت اجتماعی، از تحلیل رگرسیون

استفاده شده است.

جدول ۷: میزان واریانس، ضرایب رگرسیون

میزان R^2 ضریب تعیین تعدیل شده	میزان R	سطح معناداری F	میزان F
۰/۴۷۵	۰/۶۹۰	۰/۰۰۰	۳۴۶/۵۸۷

(منبع: یافته‌های پژوهش)

باعنایت به نتایج جدول (۷)، میزان F و سطح معناداری آن، وجود رابطه خطی بین متغیرها را تأیید می‌کند. باتوجه به ضریب R، میزان همبستگی بین دو متغیر سرمایه اقتصادی و مشارکت اجتماعی ۰/۶۹۰ است. ضریب تعدیل شده R^2 بادقت بیشتری میزان تغییرات مشارکت اجتماعی را ۴۷ درصد بیان می‌کند؛ یعنی به ازای یک واحد تغییر در سرمایه اقتصادی، میزان مشارکت اجتماعی آن‌ها ۴۷ درصد تغییر می‌یابد.

جدول ۸: ضرایب B و β سرمایه اقتصادی و مشارکت اجتماعی

مدل	میزان B	میزان β	میزان t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۰/۱۰۲		۰/۴۹۲	۰/۰۰۰
سرمایه اقتصادی	۰/۲۵۹	۰/۶۹۰	۱۸/۶۱۷	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

براساس جدول (۸)، میزان بتای متغیر سرمایه اقتصادی برای پیش‌بینی مشارکت اجتماعی ($\beta=0/690$) گزارش شده است. به بیان دیگر، متغیر سرمایه اقتصادی ۶۹ درصد در پیش‌بینی مشارکت اجتماعی نقش دارد.

معادله رگرسیون را می‌توان با استفاده از ستون B به منظور پیش‌بینی مشارکت اجتماعی بدین شکل محاسبه کرد:

$$(\text{سرمایه اقتصادی}) = 0/102 + 0/259 \times \text{مشارکت اجتماعی}$$

۴-۱-۴. تبیین فرضیه چهارم

سابقه عضویت در بسیج، در مشارکت اجتماعی اعضای بسیج اثرگذار است. برای برآورد میزان تأثیرگذاری سابقه عضویت در بسیج بر مشارکت اجتماعی، از تحلیل رگرسیون استفاده شد که مقادیر و ضرایب رگرسیون به شرح جدول زیر به دست آمد:

جدول ۹: میزان واریانس، ضرایب رگرسیون

میزان R^2 ضریب تعیین تعدیل شده	میزان R	سطح معناداری F	میزان F
۰/۲۱۲	۰/۴۶۳	۰/۰۰۰	۸۶/۷۳۳

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بر اساس نتایج جدول (۹)، میزان F و سطح معناداری آن، وجود رابطه خطی بین متغیرها را تأیید می‌کند. با توجه به ضریب R، میزان همبستگی بین دو متغیر سابقه عضویت در بسیج و مشارکت اجتماعی ۰/۴۶۳ است. ضریب تعدیل شده R^2 با دقت بیشتری میزان تغییرات مشارکت اجتماعی را ۲۱ درصد بیان می‌کند؛ یعنی به ازای یک واحد تغییر در سابقه عضویت در بسیج، میزان مشارکت اجتماعی آن‌ها ۲۱ درصد تغییر می‌یابد.

جدول ۱۰: ضرایب B و β سابقه عضویت در بسیج و مشارکت اجتماعی

مدل	میزان B	میزان β	میزان t	سطح معناداری
مقدار ثابت	۵۹/۸۱۲		۱۷/۶۵۹	۰/۰۰۰
سابقه عضویت در بسیج	۱۳/۰۳۵	۰/۴۶۳	۹/۳۱۳	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

بر اساس جدول (۱۰)، میزان بتای متغیر سابقه عضویت در بسیج برای پیش‌بینی مشارکت اجتماعی ($\beta=۰/۴۶۳$) گزارش شده است، به عبارتی دیگر، متغیر سابقه عضویت در بسیج ۴۶ درصد در پیش‌بینی مشارکت اجتماعی نقش دارد.

معادله رگرسیون را می‌توان با استفاده از ستون B، به منظور پیش‌بینی مشارکت اجتماعی بدین صورت محاسبه کرد:

$$\text{(سابقه عضویت در بسیج)} = ۵۹/۸۱۲ + ۱۳/۰۳۵ \times \text{مشارکت اجتماعی}$$

۴-۲. تبیین مدل ساختاری داده‌های تجربی

برای تعیین برازش مدل ساختاری معیار Z با تکنیک بوت استرپینگ و با نرم‌افزار Smart PLS محاسبه شد.

جدول ۱۱: نتایج آزمون بوت استرپینگ

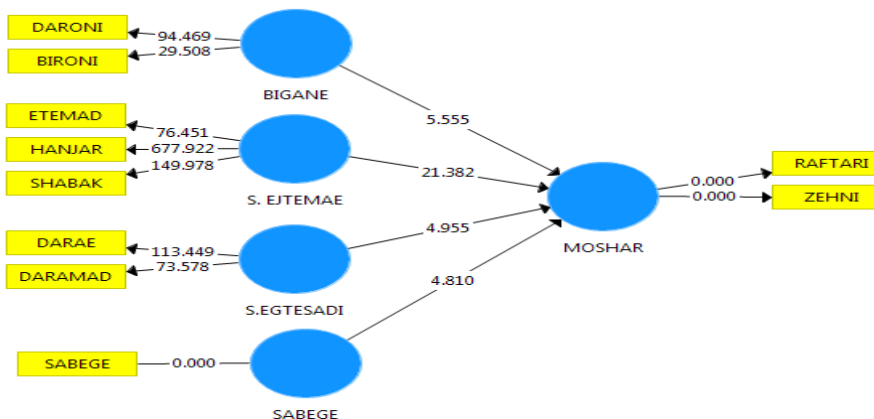

Pvalu	UL 97/5%	LL 2/5%	Z	M	مسیرها
۰/۰۰۰	-۰/۰۵۳	-۰/۳۵۴	۵/۵۵۵	-۰/۲۳۵	خودباوری اجتماعی مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۹۴۷	۰/۶۸۰	۲۱/۳۸۲	۰/۷۷۹	← سرمایه اجتماعی مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۲۷۳	۰/۰۷۷	۴/۹۵۵	۰/۱۶۸	← سرمایه اقتصادی مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۰/۱۵۲	۰/۰۵۹	۴/۸۱۰	۰/۱۱۰	← سابقه عضویت در بسیج مشارکت اجتماعی

(منبع: یافته‌های پژوهش)

باتوجه به مقدار آمار Z به دست آمده، برای هر یک از عوامل (خودباوری اجتماعی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سابقه عضویت در بسیج) وارد شده در تحلیل، چون مقدار Z از ۱/۹۶ بیشتر بوده و سطح معناداری آن ($P=۰/۰۰۰$) است و نیز به دلیل قرار نداشتن حد پایین و حد بالای فواصل اطمینان در محدوده صفر، می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان گفت که مدل ساختاری از برازش مطلوبی برخوردار است.

شکل شماره (۲) نشان می‌دهد که با مقایسه میزان Z محاسبه شده برای هر یک از عوامل مؤثر بر میزان مشارکت اجتماعی، عامل سرمایه اجتماعی (۲۱/۳۸۲)، خودباوری اجتماعی (۵/۵۵۵)، سرمایه اقتصادی (۴/۹۵۵) و سابقه عضویت در بسیج (۴/۸۱۰)، به ترتیب بیشترین تأثیر در مشارکت اجتماعی افراد را دارند.

نمودار ۲: مدل ترسیم‌شده و ضرایب مسیر (منبع: خروجی نرم‌افزار Smart pls)

(منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول ۱۲: یافته‌های بخش کیفی

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه		مضمون پایه	
شاخص‌های بسیجی تمدن ساز در تراز نظام انقلابی بر اساس تحلیل بیانات مقام معظم رهبری	معنویت - سرمایه اجتماعی	انس با نماز	۲۳	انس با قرآن	۱
		انس با صحیفه سجادیه	۲۴	انس با نافله	۲
		خودسازی و تهذیب نفس	۲۵	محکم کردن بنیه دینی	۳
		ارتقای شخصیت معنوی	۲۶	شناخت عمیق معارف قرآن و دین	۴
	علم - سرمایه اجتماعی و اقتصادی	پرهیز از تقلید غرب	۲۷	ارتقای علمی	۵
		اندیشه ورزی	۲۸	دانش‌اندوزی	۶
	بصیرت - سرمایه اجتماعی	شناخت نظام سلطه	۲۹	شناخت تاریخ معاصر	۷
		تبیین	۳۰	شناخت جبهه سیاسی کشور	۸
		داشتن فهم درست از موقعیت کشور	۳۱	درک پیچیدگی‌های زمانه	۹
		آمادگی پاسخ و پیشگیری نسبت به ترفندهای دشمن			
	انقلابیگری - سرمایه اجتماعی و اقتصادی	حفظ جهت انقلابی	۳۲	حفظ روحیه انقلابی	۱۱
		حضور در میدان	۳۳	داشتن احساس مسئولیت در قبال انقلاب	۱۲
		پذیرفتن عمیق مبانی جمهوری اسلامی			
	اثرگذاری - خودباوری	فعال در جبهه فرهنگی	۳۴	گسترش کار فرهنگی	۱۴
		تلاش برای ارتقای هویت و شخصیت جوان	۳۵	کار فرهنگی خودجوش	۱۵
		مسلط کردن مفاهیم قرآنی و معارف اسلامی	۳۶	مسلط کردن محتوای فرهنگی و برجسته	۱۶

			انقلاب	
عدالت‌خواهی - خودباوری	پرهیز از انتقام‌های شخصی	۳۷	مطالبه‌گری	۱۷
			مبارزه با فساد	۱۸
خودباوری -	تقویت اراده	۳۸	داشتن عزم راسخ	۱۹
	داشتن امید به آینده	۳۹	اعتقاد به ما می‌توانیم	۲۰
اخلاق‌مداری - سرمایه اجتماعی	پرهیز از ظلم	۴۰	ایمان و حیا	۲۱
	امر به معروف و نهی از منکر	۴۱	برادری و همکاری	۲۲

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۳: شاخصه‌های بسیجیان تمدن‌ساز

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۳-۴. شاخص‌های بسیجیان تمدن‌ساز و انتظارات فرمانده معظم کل قوا از بسیجی تمدن‌ساز

۴-۳-۱. معنویت

از مضامین اصلی در شناسایی شاخص‌ها و الزامات بسیجیان تمدن‌ساز، در تراز نظام انقلابی و در اندیشه مقام معظم رهبری، معنویت و ارتقای معنوی جوانان انقلابی است. از مهم‌ترین مطالبات و توصیه‌های معظم‌له در بیشتر دیدارهایشان با جوانان بسیجی، توجه به معنویت، نگهداشت و افزایش آن است. از منظر ایشان، با معنویت است که می‌توان بر خیلی از کارهای دشوار پیروز شد. ایشان در یکی از بیانات خویش می‌فرماید: «نقش

معنویت را دست کم نباید گرفت. با توجه به خدا و تقرب به خدا، با توسل به دامن قدس الهی و ذیل عنایت الهی می توان خیلی کارهای دشوار را انجام داد» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۲/۱۴). ایشان خطاب به بسیجی‌ها از آن‌ها می‌خواهد که با ارتباط با خدا و معنویت، بنیه دینی و انقلابی خود را محکم کنند: «با خدای متعال رابطه برقرار کنید. با نماز، با نافله، با تلاوت قرآن، با دعا، با صحیفه سجاده؛ با این کار بنیه دینی و انقلابی خودتان را هم محکم می‌کنید.» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۰۲/۱۴).

معنویت، به مثابه سرمایه بی‌بدیل خودسازی و خودباوری برای فرد، جامعه و تمدن جدید اسلامی، سرمایه اجتماعی و فرهنگی تمام‌ناشدنی است که صاحب آن از توان و انگیزش مقاومت و پیش‌روندگی بی‌نظیری برخوردار می‌شود. چنین امری با مشارکت اجتماعی بسیج، در بالا بردن حس همکاری، همیاری و همدلی اجتماعی و اعتماد به خداوند و کمک‌های او، موجب افزایش تاب‌آوری افراد و انگیزه کار و تلاش و ایثار در آن‌ها می‌شود؛ به گونه‌ای که فرد کمک به دیگران و کار برای جامعه را عبادت می‌داند و به دنبال کسب رضای خداوند و تقرب به او، از طریق کسب رضای جامعه و ایثارگری برای آفریده‌های اوست.

انقلاب اسلامی از سرمایه اجتماعی بی‌بدیلی به نام معنویت و اعتقاد به دنیای معنا بهره می‌برد. جوانان معنوی برای دسترسی به هدف‌هایشان، خودباور و تکلیف‌گرا هستند. جوان انقلابی برای گسیل به سوی هدف‌های والای خود و کمک به تمدن جدید اسلامی از تربیت خدایی و رضای او بهره می‌گیرد و دسترسی به تمدن جدید اسلامی، با کنش‌های بسیار والا و انسانی بسیجی همراه می‌شود؛ زیرا انسان و جامعه انقلابی فعال در فضای معنای دینی و الهی همواره هدف‌های والایی را دنبال می‌کند و از مسیر فردگرایی پست و به دنبال آن لذت‌گرایی، منفعت‌طلبی و فضای پست خودخواهانه و دنیایی فاصله می‌گیرد. جوان بسیجی انقلابی، هدف‌هایی والا برای تمدن جدید اسلامی، در قالب انقلابی‌گری ترسیم می‌کند، به خوبی از راه دوستی با خدا و بنده‌های خدا درمی‌آید و به تمدن پست دنیایی غرب پشت می‌کند. دوستی و بندگی خدا، همان تلاش و مجاهدت بی‌منت برای آفریده‌های خداوند و بنده‌های او است. افزون بر آثار والای این تمدن و معنویت آن در جامعه جهانی،

خود جوان بسیجی برای تمدن‌سازی نیاز به خودسازی معنایی دارد. او همه ویژگی‌های والای الهی، همچون محبت، گذشت و ایثار، را باید در خود نهادینه کند و در واقع، راه‌گذر به تمدن جدید اسلامی خودسازی، جامعه‌سازی و نظام‌سازی است. سرمایه‌بی‌بدیل اجتماعی، معنویت و اعتقاد به خداوند و یگانگی او، جهان‌غیب و آخرت، همه پیشران‌های تمدن جدید اسلامی هستند.

امام بزرگوار و جانشین خلف او، ویژگی‌های خودباوری و خودسازی را در خود پرورش داده‌اند. انقلاب اسلامی نیز جوان‌های مؤمن انقلابی و بسیجی را متصف به ویژگی‌های خودباوری و معنویت مهندسی می‌کند و برای همین، جبهه بزرگ مقاومت و جوان‌های انقلابی آن توانسته‌اند پوزه دنیای استکبار و ایادی تا بن دندان مسلح آن‌ها را به خاک بمالند. پیشران فردی، اجتماعی، فرهنگی و... جبهه انقلاب اسلامی و مقاومت زاینده از آن، همان معنویت و خودسازی بر پایه تربیت دینی و الهی است که به مثابه سرمایه اجتماعی مهم، آینده درخشانی از انسان الهی را برای جامعه جهانی به ارمغان می‌آورد. همین اندیشه بسیجی، همچون پیشران دسترسی به همه آرمان‌های والای جامعه جهانی اسلامی را مطرح می‌کند. همه این وضعیتی که برای خدمت به انسان و جامعه ترسیم شد، در راستای مشارکت انقلابی و جهادی بسیجی است؛ پس دسترسی به تمدن جدید اسلامی، مشارکت بالای بسیجی و جهادی را می‌طلبد.

۴-۳-۲. علم

همواره علم یکی از کلیدواژه‌های اصلی رهبر معظم انقلاب، در خواسته‌ها و مطالبات و رهنمودهای خود به جوانان بوده و هست. ایشان از جوان ایرانی می‌خواهند که راه علم، راه تقویت اراده، راه خلاقیت و سازندگی، و راه رشد و تکامل را بیمایند. معظم‌له از جوانان انقلابی می‌خواهند تا خود را از لحاظ علم مجهز کنند (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۱۲/۸).

ایشان علم را اقتدارآفرین می‌دانند (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۱۱/۲۳)؛ اما همواره از جوانان می‌خواهند تا دانش‌اندوزی را با اندیشه ورزی، و این دو را با پرهیزگاری و

پاکدامنی بیامیزند. به اعتقاد ایشان تنها در این صورت است که هیچ اندوخته‌ای برای کشور با ثروت وجود اینچنین جوانانی، برابری نخواهد کرد (آیت‌الله خامنه‌ای، پیام‌ها، ۱۳۹۳/۱۱/۳). علم و دانش، همچون سرمایه فرهنگی در قالب سرمایه اجتماعی، چنانچه با معنویت و خودسازی همراه شود، انسان و جوان خودساخته‌ای وارد عرصه‌های تلاش، جهاد و نقش‌آفرینی می‌شود که افزون‌بر علم، عمل‌گرایی را نیز به همراه دارد. به تاسی از رهبران انقلاب اسلامی، بسیجی مؤمن و انقلابی علاوه‌بر علم و دانش، عمل به علم را وجهه همت خود قرار می‌دهد و پیش‌تاز عرصه‌های علم و دانش می‌شود. چنین اندیشه‌ای، پیش‌رونده و پیش‌برنده است. جلوداری در عرصه‌های علمی با پیش‌تازی‌های عملی در جامعه همراه می‌شود و به‌خوبی مسیر خودسازی به جامعه‌سازی و تمدن‌سازی می‌رسد و زمینه‌های پیش‌تازی و در اوج بودن را فراهم می‌کند؛ از این رو، تکیه رهبران انقلاب اسلامی بر مردم و به‌ویژه جوانان انقلابی است که این اندیشه و مشی، در قالب جبهه مقاومت انقلابی و اسلامی در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی رخ می‌نماید. مشارکت جهادی و انقلابی بسیج در عرصه‌های علم و دانش و عمل‌گرایی مؤمنانه، زمینه‌ساز رشد و پیشرفت و تمدن‌سازی جدید اسلامی است.

۴-۳-۳. بصیرت

بصیرت یکی دیگر از مضامین اصلی، در شناسایی شاخصه‌ها و الزامات جوانان بسیجی تمدن‌ساز، در تراز نظام انقلابی و در اندیشه مقام معظم رهبری، است. جوانان در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، افسران جوان جنگ نرم هستند که فرماندهی در این جنگ، بصیرتی عمارگونه و استقامتی مالک‌وار می‌طلبد. ایشان از جوانان می‌خواهند که بصیرت خود را با تمام وجود، برای نقش‌آفرینی در این عرصه آماده کنند (آیت‌الله خامنه‌ای، پیام‌ها، ۱۳۹۲/۱۱/۲۳).

جوان انقلابی مؤمن و عالم، از سرمایه بی‌بدیلی در حوزه‌های اقتصادی-اجتماعی و همین‌طور، از خودباوری پیش‌رونده‌ای به‌نام بصیرت برخوردار است که با شناخت درست و عالمانه عرصه‌های رویارویی با دشمن، گرفتار فتنه‌های گوناگون فریبنده دشمن در سطح داخلی و خارجی نمی‌شود. او چشم به دهان رهبر و ولی فقیه دارد که به‌مثابه دیده‌بان و

روشنگر بزرگ، کید دشمن را شناخته و مردم را از این پرتگاه‌ها باخبر می‌سازد. بدین‌سان، یکی دیگر از پیشران‌های مهم در عرصه تمدن‌سازی جدید اسلامی، بصیرت است که اگر در کنار علم و معنویت قرار گیرد، دژ تسخیرناپذیری را فراهم می‌کند که جوانان مؤمن و انقلابی بسیجی در آن، از گزند فتنه‌های گوناگون زمانه خود درامان هستند. بصیرت ویژگی و سرمایه بسیار لازمی است که علم و دانش و ایمان را در دسترسی به هدف‌های والای تمدنی در حوزه‌های فردی و اجتماعی و اقتصادی کمک می‌کند. مشارکت بصیرانه جوانان مؤمن، انقلابی و دانشمند بسیجی، زمینه‌ساز تمدن‌سازی جدید اسلامی است.

۴-۳-۴. انقلابیگری

از دیدگاه مقام معظم رهبری، راه برافراختن پرچم تمدن جدید اسلامی، تربیت نسلی است که دارای ایمان، سواد، غیرت، شجاعت، خودباوری، انگیزه کافی، توان جسمی و فکری حرکت باشد و چشم را به اهداف دور متوجه کرده، باجدیت حرکت می‌کند. به اعتقاد معظم‌له، این خصوصیات همان معنای انقلابیگری است (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۷/۲۸). ایشان در این زمینه می‌فرماید: «معنای روحیه انقلابی این است که یک انسان انقلابی، شجاعت دارد. اهل اقدام و عمل است. ابتکار می‌ورزد. بن‌بست‌شکنی می‌کند. گره‌گشایی می‌کند. از چیزی نمی‌ترسد. به آینده امیدوار است. به امید خدا، به سمت آینده روشن حرکت می‌کند.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۸/۱۲).

از دیدگاه ایشان، شاخص‌های انقلابی‌گری، انقلابی بودن و انقلابی ماندن عبارت‌اند از:

۱. پایبندی به مبانی و ارزش‌های اسلام و انقلاب؛
۲. هدف‌گیری آرمان‌های انقلاب و همت بلند برای رسیدن به آن‌ها؛
۳. پایبندی به استقلال کشور؛
۴. حساسیت در برابر دشمن و نقشه‌اش و عدم تبعیت از آن؛
۵. تقوای دینی و سیاسی (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵/۳/۱۴).

بسیجی مؤمن و انقلابی که اعتقاد به معنا دارد و خود متصف به معنویت اسلامی است، عالم و بصیر است. چنین جوانی همیشه پای‌در‌رکاب دارد و مقاومت انقلابی را وظیفه

درجه یک خود می داند و همیشه آماده ایثارگری است. اندیشه و عمل او، از خودسازی به سوی جامعه سازی و تمدن سازی گسترش می یابد. چنین جوان هایی تکلیف خود می دانند که همیشه به دور از رفاه طلبی و منفعت گرایی، به دنبال انجام تکالیف انقلابی خود باشند و پویایی، هدفمندی و اثرگذاری را وجه همت خود قرار می دهند.

در دستگاه های انقلابی جبهه مقاومت، بصیرت و انقلابی گری، در جایگاه کنشگری همیشه بالنده، راه را بر جوان های مؤمن می گشاید؛ زیرا آن ها به دنبال فرمان رهبری که او را مأمور الهی می دانند، همیشه پای در رکاب دارند و جهاد علمی، عملی و تکلیف مداری را پی می گیرند؛ این، سرمایه اجتماعی بی مانندی است که مشارکت اجتماعی جوانان انقلابی را در پیشرانی خود دارد. چنین بسیجی مؤمن و عالم و دانشمند و بصیر، مقاومت انقلابی در برابر دشمن مستکبر را دنبال می کند.

۴-۳-۵. اثرگذاری

اثرگذاری یکی دیگر از مضامین اصلی در شناسایی شاخص ها و الزام های جوانان بسیجی تمدن ساز، در تراز نظام انقلابی و در اندیشه مقام معظم رهبری است. ایشان حضور در صحنه و اثرگذاری جوانان انقلابی را در منطقه، یکی از معجزه های انقلاب اسلامی برمی شمارند (آیت الله خامنه ای، بیانات در جمع بسیجیان، ۱/۹/۱۳۹۶). جوانانی که نه امام را زیارت کرده، نه انقلاب را درک کرده و نه دوران دفاع مقدس را دیده اند.

اثرگذاری جوانان بسیجی ناشی از عمل گرایی آن ها است؛ سرمایه اجتماعی راهگشایی که پیشتازان عرصه علم، جهاد و نقش آفرینی هستند. چنین سرمایه اجتماعی که برای بسیج و نظام است، ناشی از خودباوری انقلابی آن ها است. آن ها دل درگرو محبت الهی دارند؛ به دلیل همین محبت، مردم و جامعه را دوست دارند و در راه خدمت به جامعه، سرازیا نمی شناسند و خدمت به جامعه را در راه رضای الهی می بینند. همین اثرگذاری خرد تا کلان، کوتاه مدت تا بلندمدت در جامعه، آن ها را در مسیر تمدن سازی موفق می کند و هدف های بلند برای آن ها دست یافتنی می شود و چنین کنش هایی از آن ها در جامعه، دیگران را نیز در راه خدمت تشویق می کند.

۴-۳-۶. دادخواهی

دادخواهی، به مثابه یک آرمان متعالی انقلاب اسلامی، همواره خواست و مطالبه مقام معظم رهبری از جوانان بوده است. «یک لحظه از درخواست و مطالبه عدالت کوتاهی نکنید. این شأن شماست. گفتمان عدالت خواهی را فریاد کنید.» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۲/۱۴). ایشان از جوانان می‌خواهند تا در زمینه عدالت خواهی مطالعه کنند (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۲/۸/۱۵) و هشدار می‌دهند که در این مسیر، از انتقاد شخصی و مصداق‌سازی پرهیز کنند (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۷/۲/۱۴).

جوانان مؤمن و انقلابی بسیجی که عالم و بصیر هستند، انقلابی، دادخواه، اثرگذار و کنشگر هستند. برای عرصه‌های گوناگون جامعه، مطالبه‌گری دارند و چنین مطالبه‌گری‌ای، همان دادخواهی است که افزون بر اثرگذاری مثبت، در دسترسی به هدف‌های بلند انقلاب اسلامی و به ویژه تمدن‌سازی، دفاع از مردم و آرمان‌های انقلابی را پی می‌گیرند. چنین سرمایه اجتماعی و خودباوری بی‌بدیلی، جامعه و نظام اسلامی را از دسیسه‌ها و فتنه‌های داخلی و نفوذ دور نگه می‌دارد و آن را در برابر تهدیدهای گوناگون بیمه می‌کند. انقلابی‌گری، بصیرت، علم و مبارزه با ستمگری، از آن‌ها نیرویی دادخواه و دژی در برابر تهدیدهای گوناگون می‌سازد. این از بایسته‌های جامعه، نظام و تمدن جدید اسلامی است که در برابر ستم‌های گوناگون، در حوزه‌های فردی تا اجتماعی، ایستادگی کند و از ستمگری بپرهیزد.

۴-۳-۷. خودباوری

حضرت آیت الله خامنه‌ای در بیانیه گام دوم، اعتقاد به اصل ما می‌توانیم را عامل عزت و پیشرفت ایران در همه عرصه‌ها می‌دانند (آیت الله خامنه‌ای، بیانیه گام دوم، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). از دیدگاه مقام معظم رهبری، یکی از بزرگ‌ترین دستاوردهای انقلاب اسلامی، نهادینه کردن خودباوری و روحیه ما می‌توانیم در جوانان انقلابی این مرزوبوم بوده است. «انقلاب، همه وجدان‌های این مردم را تکان داد. ماها را بیدار کرد. متوجه هویت خودمان کرد. توانایی‌های خودمان را به ما نشان داد و ما می‌توانیم را شعار ما قرار داد. ما هم وارد شدیم و تجربه کردیم؛ دیدیم بله، می‌توانیم.» (آیت الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۵/۶/۲۵). «همین جوان‌هایی که

امروز توانسته‌اند این سدها، این نیروگاه‌ها، این بزرگراه‌ها، این خط‌آهن‌ها، این کارخانجات گوناگون، این طراحی ماشین‌ها و هواپیماها، این سلاح‌های نظامی و این فناوری پیچیده هسته‌ای را تولید کنند، در نسل گذشته ما هم بودند؛ اما از این چیزها خبری نبود. این بزرگ‌ترین خدمت انقلاب به کشور است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۱۲/۵).

روح حاکم بر فرهنگ، نظام و کنشگری در جامعه اسلامی، خودباوری و دوری از خودبینی‌گانی است. رهبر فقید انقلاب اسلامی و رهبر فرزانه آن، هر دو با ویژگی‌های خودباورانه بی‌بدیل خود، خودباوری را در نقش امام جامعه به پیروان خود انتقال داده‌اند. نخستین کنشگری حضرت امام علیه‌السلام، مبارزه با لایحه کاپیتولاسیون، به مثابه رفتار از خودبینگانه، بود و بسیج، خود از نمادهای خودباوری است که نقش آفرینی‌های خودباورانه آن در عرصه‌های دفاع مقدس و دفاع از حرم بی‌مانند است. اندیشه ناب بسیجی برای خدمتگزاری و مبارزه با استکبار جنبه جهانی رشد یافته و این کنشگری به مدد ایمان، علم و بصیرت، اثرگذاری و دادخواهی است. این امر تمدن جدید اسلامی را، همچون نماد دین‌داری، در برابر اردوگاه استکبار سربلند می‌کند.

۴-۳-۸. اخلاق‌مداری

از دیگر مضامین اصلی در شناسایی شاخصه‌ها و الزامات جوانان تمدن ساز در تراز نظام انقلابی، اخلاق‌مداری و تکیه بر اخلاق است که از اندیشه مقام معظم رهبری استخراج شده است.

شاید اولین خواسته رهبر معظم انقلاب از جوانان، دوستی و رفاقت آن‌ها با یکدیگر است. «برادران انقلابی، برادران معتقد به ارزش‌های انقلاب، هر چه می‌توانند فاصله بین خودشان را کم کنند؛ با هم دوست و رفیق باشند. با هم همکار باشند. علیه یکدیگر جوسازی و فعالیت نکنند؛ این کار، کار شماس است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۹/۸/۲۴). «جوان‌های انقلابی و مؤمن و عاشق امام که حرف می‌زنند، می‌نویسند، اقدام می‌کنند، کاملاً رعایت کنید. این جور نباشد که مخالفت با یک کسی، ما را وادار کند که نسبت به آن کس از جاده حق تعدی کنیم، تجاوز کنیم، ظلم کنیم. نه، ظلم نباید کرد. به هیچ‌کس نباید ظلم کرد.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۳/۱۴).

بسیج نماد اخلاق‌مداری، پیشتاز سلامت اجتماعی و انقلابی است که عالمانه، انقلابی و بصیر در عرصه‌های گسترش اسلام و تمدن اسلامی می‌درخشد. مشارکت اجتماعی چنین عنصر توانمند، پویا و انقلابی، مرزهای دانش، علم و سازندگی را می‌شکافد و الگوی تازه‌ای از اخلاق‌مداری، عدالت‌خواهی و تمدن جدید اسلامی را در برابر دیدگان جهانیان به نمایش درمی‌آورد. جبهه مقاومتی که امروز در میان جوانان دانشجوی اروپا و آمریکا، علیه صهیونیسم بین‌الملل و در حمایت از غزه، رخ نموده است، از اثرگذاری‌های بسیج قهرمان بوده است که رهبر و طلایه‌دار آن، رهبران انقلاب اسلامی هستند.

همه ویژگی‌ها و شاخص‌هایی که برای بسیجی تمدن‌ساز لازم است، با مشارکت اجتماعی او ساخته می‌شود؛ او را در مسیر خودسازی، نظام‌سازی، جامعه‌سازی و تمدن‌سازی کمک می‌کند و امام بزرگوار با این پیش‌بینی الهی، خود بنیان‌گذار چنین نهادی می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

ما در این پژوهش، میزان مشارکت بسیجیان را در یک نمونه ویژه سنجیده‌ایم و سپس انتظارات مقام معظم رهبری برای نیل به تمدن جدید اسلامی را، به‌شکل کیفی، مطالعه کرده‌ایم. نتایج یافته‌های پژوهش نشان داد که مشارکت اجتماعی بسیجیان در ایجاد رشد، پیشرفت و تمدن‌سازی در حد متوسط است.

براساس فرضیه اول پژوهش، برپایه اثرگذاری خودباوری اجتماعی در مشارکت اجتماعی، نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که اثرگذاری خودباوری اجتماعی، معناداری و اثرگذاری فزاینده دارد و از خودبیگانگی، اثر وارونه؛ یعنی با افزایش خودباوری اجتماعی، مشارکت اجتماعی افزایش می‌یابد. نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش، با نتیجه پژوهش باباخانی، خاکپور، ادیبی، هارطونیان، پاپورت و اندرسون هم‌سوئی دارد.

فرضیه دوم پژوهش که با هدف تبیین مشارکت اجتماعی با سرمایه اجتماعی تنظیم و تحلیل شد، نتایج حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی، نقش معناداری در میزان مشارکت اجتماعی دارد؛ به عبارتی دیگر، سه شاخص اعتماد، پذیرش هنجارهای جامعه و داشتن

ارتباط شبکه‌ای با دیگر گروه‌های جامعه که معرف سرمایه اجتماعی در این پژوهش بودند، افراد را قانع می‌سازد تا به نقش‌آفرینی در حوزه‌های رشد و پیشرفت و تمدن‌سازی بپردازند. تطبیق نتایج به‌دست‌آمده با نتایج یافته‌های باباخانی و خاکپور نیز همخوانی دارد. نتایج فرضیه سوم پژوهش نشان داد که سرمایه اقتصادی در میزان مشارکت اجتماعی بسیجیان، نقشی مثبت و معنادار داشته و با افزایش سرمایه اقتصادی، میزان مشارکت اجتماعی بالا رفته است. نتایج به‌دست‌آمده با یافته‌های پاپروت و اندرسون و نیز اریک پیورتیک که پایگاه اقتصادی و طبقه افراد را در مشارکت اجتماعی اثرگذار می‌دانند، همسویی دارد.

شکل‌گیری تمدن جدید اسلامی، هدف، آرمان و خط کلی نظام اسلامی است و در واقع، آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواح‌نافته) است. حضرت امام خمینی علیه السلام انقلاب اسلامی را برای زمینه‌سازی ظهور امام دوازدهم پایه‌گذاری کردند و بسیج، یکی از معماری‌های ایشان در انقلاب اسلامی است که عهده‌دار عمده این نقش است. رهبر معظم انقلاب اسلامی، به‌مثابه‌سکان‌دار کشتی انقلاب اسلامی، بارها به مسئله شکل‌گیری تمدن جدید اسلامی اشاره کرده‌اند.

بی‌تردید، اگر تمدن اسلامی به وجود آمد، ملت ایران یکی از سرآمدترین ملت‌ها است. مسئله نیروی انسانی آماده و کارآمد، با زیربنای ژرف و اصیل ایمانی و دینی و در تراز این تمدن، یکی از مهم‌ترین بخش‌های این نظریه والا است. در این میان، بسیجی‌های مؤمن و انقلابی، نقشی برجسته و انکارناپذیر دارند. اما به‌راستی که بسیجی‌ها می‌توانند شانه‌های خود را زیر بار این مسئولیت سنگین قرار دهند و سرفرازانه از این آوردگاه بیرون بیایند. بی‌شک، اگر بسیجی‌های انقلابی و در تراز نظام انقلابی و تمدن جدید اسلامی تربیت شوند، می‌توانند کشور و انقلاب خود را به اوج قله‌های عزت و پیشرفت برسانند. در تربیت نیروی انسانی، نقش نهادهای آموزشی و تربیتی بی‌جایگزین و بسیار اثرگذار است. اگر نوجوان ما از همان دوران نوجوانی به خودباوری رسیده و روحیه تمدن‌سازی در او نهادینه شود، می‌تواند کشور خود را به اوج موفقیت برساند.

انتظارهای مقام معظم رهبری از بسیجیان، در قالب پژوهش کیفی و وضعیت سنجی آمادگی بسیجیان برای تمدن‌سازی در قالب پژوهش کمی است. اگر مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی مانند معنویت، دادخواهی، بصیرت، انقلابی‌گری، علم، خودباوری، اثرگذاری و اخلاق‌مداری، در جوانان این مرزوبوم نهادینه شود، بدون تردید نه تنها مشکلات کشور حل می‌شود، بلکه ملت و کشور ایران در جایگاه یک ملت و کشور سرآمد و نمونه، الگوی همه جهان می‌شود. به نظر می‌رسد سبک زندگی و نقش بسیار اثرگذار خانواده را نیز در این میان نباید نادیده گرفت.

مشارکت بسیج، آن را در نقش نیرویی با شاخص‌های معنویت‌گرایی، علم، بصیرت، انقلابی‌گری، اثرگذاری، عدالت‌خواهی و... وارد عرصه کنشگری می‌کند که این کنشگری فرد را از اندازه نظام شخصیت و خودسازی فردی به عرصه‌های نظام اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، امنیتی، دفاعی و... می‌رساند. مجاهدت و از خودگذشتگی و نقش‌آفرینی‌های عالمانه، اثرگذار، انقلابی و عدالت‌خواه، نظامی پویا، شکوفا و قدرتمند می‌سازد که مقاوم، انقلابی و با تاب‌آوری بالا در برابر تهدیدها و تحریم‌های خارجی است و این حرکت با انگیزه‌های الهی در نظام‌سازی متوقف نمی‌شود؛ بلکه به جامعه‌سازی و سپس تمدن‌سازی می‌رسد و رو به جامعه جهانی مهدوی دارد؛ انرژی بی‌پایانی از تربیت، رشد و پیشرفت و بهبود معنوی بن‌مایه آن است و بهبود کیفیت با تربیت الهی را دنبال می‌کند. این هدف‌گذاری محدودیتی ندارد و انسان و جامعه را به‌مقام خلیفه‌اللهی رهنمون می‌کند.

جوانان مؤمن، عالم و بصیر بسیجی که طلایه‌دار انقلابی‌گری، اثرگذاری، دادخواهی و مبارزه با ستمگری هستند، زاینده خودباوری‌هایی درخشان‌اند که از رهبران خود چنین ویژگی‌هایی را آموخته‌اند. اندیشه بسیجی، اندیشه‌ای انقلابی و پویا همراه با عمل‌گرایی درخشان، از دفاع مقدس تا دفاع از حرم، و کنشگری‌های عرصه علم و فرهنگ است. این اخلاق‌مداری و دگرخواهی، در برابر خودخواهی‌های مادی، لذت‌گرایی، منفعت‌طلبی و ستمگری تمدن مادی، روزبه‌روز اثرگذار و راهگشا است. رویارویی‌های فرهنگ بسیجی با تمدن سخیف غرب، به درخشش اندیشه معنوی بسیجی منجر شده است و در کشورمان اندیشه‌های وارداتی خموده و مادی را به عقب رانده است.

نتیجه پایانی اینکه برای تمدن‌سازی بسیجی‌ها و مشارکت آن‌ها، به آمادگی‌ها و اثرگذاری‌هایی بیش از امروز نیاز داریم؛ هرچند تک‌ستاره‌هایی از بسیج، راه معنویت و اثرگذاری پیش‌تازانه داشته‌اند؛ ولی میانگین مشارکت و نقش‌آفرینی آن‌ها برابر نتایج پژوهش کمی، متوسط است و برای تمدن‌سازی باید فراتر از امروز، تلاش، مجاهدت، خودسازی و... کنند. برای نقش‌آفرینی‌های بیش‌ازپیش، باید به افزایش مشارکت و پیش‌از آن، به افزایش سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بسیج‌ها همت گذاشت و مطالبه‌های فرمانده معظم کل قوا را با افزایش مشارکت بسیج در حوزه‌های کیفیت‌افزایی، افزایش کمی و کیفی، عضویت و سرمایه‌های معنوی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی جستجو کرد. خودباوری برپایه خودسازی، دادخواهی و بصیرت امکان‌پذیر است و این مهم، با تلاش مسئولان بسیج در هدف‌گذاری برای جذب، بصیرت‌افزایی، آموزش انقلابی‌گری، بصیرت و دادخواهی و سپس برنامه‌ریزی به‌سوی آن اهداف، امکان‌پذیر است.

برای فعال شدن همه ویژگی‌های کنشگری بسیج، به مشارکت آن‌ها در عرصه‌های گوناگون نیاز است. در واقع، اندیشه بسیجی برای اینکه در همه سطوح مردمی تا مدیران و مسئولان و حتی رهبران جریان یابد و پیشران تمدن جدید اسلامی باشد و موجب پویایی، اثرگذاری و سرمایه‌های اجتماعی-اقتصادی و خودباوری گردد، نیاز است که بسیج و نیروی جوان و بالنده بسیجی، در همه عرصه‌ها، از اقتصاد تا اجتماع و فرهنگ، مشارکت داده شود تا جامعه به‌سوی پیشرفت، تمدن و برتری فرهنگ معنوی در برابر فرهنگ مادی دست یابد.

امام خمینی علیه السلام بسیج مردمی را، به‌مثابه موتور محرکه جامعه و اثرگذار در همه عرصه‌ها، بنیان‌گذاری کردند و در وصیت‌نامه سیاسی-الهی خود، از خداوند محشور شدن با بسیجیان را می‌خواهند؛ نیروهای کیفی معتقد، جان‌پرکف، خودباور، عالم، بصیر و بن‌بست‌شکن که عدالت‌خواه و دشمن‌ستمگری و استعمارند. امروز، قدرت نرم و امنیت اجتماعی بسیج، کشور را هم بیمه کرده و همه عرصه‌های تمدن، پیشرفت و بالندگی را در اختیار آن قرار داده است.

کتابنامه

اسکوگان، وسلی جی (۱۳۷۶). مشارکت اجتماعی و مراقبت انتظامی همگانی، کتاب سال

امنیت اجتماعی. (ابراهیم مسعودنیا، مترجم). تهران، آشنایی.

اکبری، مرتضی، و رضایی، فریدون (۱۳۹۴). واکاوی شاخصه‌های تمدن جدید اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله). مطالعات الگوی پیشرفت ایرانی و اسلامی، ۳(۵)، ۸۵-۱۰۴.

باباخانی، فرهاد، یزدانی نسب، محمد، و نوری، مهدی (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت نیروهای داوطلب مردمی در زمان بحران، مدیریت بحران، ۲(۴)، ۱۳-۵.

بشیریه، حسین (۱۳۸۴). جامعه مدنی و توسعه سیاسی در ایران. تهران، نشر علوم جدید.

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://khamenei.farsi.ir>

بیرو، آلن (۱۳۸۰). فرهنگ علوم اجتماعی. (باقر ساروخانی، مترجم). تهران، کیهان.

پیام‌های آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در <https://khamenei.farsi.ir>

تاج‌بخش، کیان (۱۳۸۹). سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه). (افشین خاک‌باز و حسن پویان، مترجمان). تهران، شیرازه.

تلاشان، حسن (۱۳۹۹). الزامات سیاسی تحقق تمدن جدید اسلامی، تمدن اسلامی و دین‌پژوهی، ۲(۶)، ۲۶-۱۰.

توسلی، غلام‌عباس (۱۳۸۲). مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک. تهران، دانشگاه تهران.

جان احمدی، فاطمه (۱۳۸۸). تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی. قم، معارف.

جهانگیر، کتایون، استوار ایزدخواه، یاسمین، و آذین، سید علی (۱۳۸۹). بررسی میزان مشارکت مردم در مقابله با بلایای طبیعی در استان خوزستان: دیدگاه‌های مسئولین. فصلنامه علمی امداد و نجات، ۲(۴)، ۲۰-۱۱.

چلبی، مسعود (۱۳۸۸). بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران. تهران، مؤسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات.

خواجه نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد (۱۳۹۹). اخلاق ناصری. تهران، فردوس.

رضادوست، کریم، و قلیچی، مریم (۱۳۹۹). نقش فرهنگیان بسیجی در تحقق تمدن جدید اسلامی، کنفرانس ملی مؤلفه‌های تمدن‌ساز در بیانیه گام دوم انقلاب.

روشه، گی (۱۴۰۰). تغییرات اجتماعی. (منصور وثوقی، مترجم). تهران، نی.

ریتزر، جرج (۱۴۰۱). مبانی نظریه جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن. (شهناز مسمی‌پرست، مترجم). تهران، ثالث.

شارع پور، محمود، و خوش‌فر، غلامرضا (۱۳۸۳). رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان، نامه علوم اجتماعی، (۲۰).

- شانی، مرتضی (۱۳۸۴). مدیریت بحران. تدبیر، ۱۶(۱۵۹)، ۶۱-۶۰.
- شهیدی پاک، محمدرضا (۱۳۹۹). مفهوم علم در تمدن اسلامی، دستاوردهای جدید در مطالعات علوم انسانی، ۳(۲۴)، ۱۵۴-۱۳۹.
- طوسی، محمدعلی (۱۳۸۰). مشارکت (در مدیریت و مالکیت). تهران، مرکز مدیریت دولتی ریاست جمهوری.
- عصمتی پور، محمدحسین. (۱۳۸۵). آشنایی با نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران. تهران، اداره آموزش سپاه.
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹). بررسی الگوی مشارکت کارکنان در اداره امور شهرها، تجارب جهانی و ایران. تهران، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهری.
- عمید، حسن (۱۳۹۳). فرهنگ لغت فارسی. تهران، امیرکبیر.
- فیلد، جان (۱۳۸۸). سرمایه اجتماعی. (غلامرضا غفاری و حسین رضانی، مترجمان). تهران، انتشارات کویر.
- فوزی، یحیی، و صنم زاده، محمدرضا (۱۳۹۱). تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی رحمه‌الله علیه، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، ۳(۹)، ۴۰-۷.
- قاسمی پویا، اقبال (۱۳۸۲). مشارکت در فعالیت‌های آموزشی و پرورشی. تهران، انتشارات کویر.
- قیصری، نوراله (۱۳۹۸). مشارکت اجتماعی معناکاوی یک مفهوم راهبردی، مطالعات راهبردی ناچا، ۱۴(۱۱)، ۵۱-۳۹.
- کلمن، جیمز (۱۳۸۶). بنیادهای نظریه اجتماعی. (منوچهر صبوری، مترجم). تهران، نی.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۹۳). بیگانگی، مانعی برای مشارکت و توسعه ملی، نامه پژوهش، ۱(۱)، ۱۱۰-۸۹.
- مرادی پردنجانی، حجت اله، و مطلبی، ساناز. (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اعضای بسیج در ارتقای نظم و امنیت اجتماعی جامعه، مطالعات راهبردی بسیج، ۱۷(۶۴)، ۹۵-۸۷.
- مقیسه، رضا، تولایی، محمد، و کی‌قبادی، علیرضا. (۱۴۰۱). نقش ماهیتی و فناورانه بسیج در تمدن‌سازی جدید اسلامی در اندیشه امام خامنه‌ای، مطالعات سیاسی تمدن جدید اسلامی، ۲(۴)، ۱۰۰-۸۱.
- نوغانی، محسن، آهنچیان، محمدرضا، و رفیعی، محمدتقی. (۱۳۹۰). تأثیر سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر موفقیت در آزمون سراسری ورود به دانشگاه، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، ۱(۱)، ۲۱۸-۱۹۱.
- یاقوتی، ابراهیم (۱۳۹۸). مؤلفه‌ها و راهکارهای تمدن جدید اسلامی در اندیشه‌های امام

خمینی و مقام معظم رهبری (مدظله العالی). شاهد اندیشه، ۱(۱)، ۱۳۸-۱۰۷.
 همتی، همایون، ناظمی اردکانی، مهدی، پیروزمند، علیرضا، و خورشیدی، محمد (۱۳۹۸).
 کارکردهای بسیج جهان اسلام در تمدن سازی اسلامی، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع
 ملی، ۳(۱۲)، ۲۴۴-۲۱۹.

Eric, purtic. (2011). Volunteer participation in wartime. Journal of contingency and crisis management, 4(1).

Foster, Hawaii, & Wuorinen, Anderson. (1976). British Columbia's Tsunami Warning System: An Evaluation. University of Victoria syesis.

Pouport Bill, & Robert Anderson. (2008). Repellent factors of social participation in London. British journal of social work, 21, (2).